

Araştırma Makalesi • Research Article

**Gabriel Tarde’da Sosyolojinin Niceliksel Kavranışı ve İstatistik Biliminin Önemi
Üzerine Bir Değerlendirme**

***An Evaluation on the Quantitative Concept of Sociology and the Importance of Statistics in
Gabriel Tarde***

Emre Özcan*

Öz: Bu çalışmanın amacı, sosyolojinin bağımsız bir disiplin haline gelmesindeki önemli teorisyenlerden biri olan Gabriel Tarde’in sosyolojiyi niceliksel olanın içerisinde kavramaya yönelik tutumunun ve bu bağlamda istatistik bilimine yüklediği rolün arka planını aktarmaktır. Tarde, toplumsal sahanın arzu ve inanç kuvvet akışlarından meydana geldiğini düşünmektedir. Bu akışlar, toplumsal sahayı boyadan boya kesen, mikroskobik, yani sonsuz küçükte devinen çokluklardır. Bunlar, toplumsal olana maddilik kazandırmalarıyla anlam kazanırlar. Sosyoloji ise bir mikro sosyoloji olarak bu akışlar düzlemindeki kuvvet ilişkilerinin, dinamizmlerin açığa çıkarılması işlevini üstlenmektedir. Tarde’a göre heterojen, yani biçimlenmemiş olan arzu ve inanç kuvvetleri, yalnızca niceliksel olarak idrak edilen akışlardır ve bu anlamda iç içe geçtikleri, niteliksel şekilde kendisini sunan duyumsamalardan ayrılmaktadırlar. Bu nedenle de bu kuvvetlerin toplumsal sahadaki yayılımlarını, bileşimlerini, kesilmelerini aktarabilmenin yolu istatistik bilimine başvurmaktan geçmektedir. İstatistik, arzu ve inanç kuvvet ilişkilerine ilişkin bir haritalandırma işlemi olarak çalışmaktadır. Bu işlem aracılığıyla kuvvet ilişkilerine dair tarihi monografi oluşturulmaktadır. Bu monografinin oluşmasında sadece sosyoloji istatistiğe değil, istatistik de sosyolojinin yöntemlerine başvurmak durumundadır. Tüm bunlara istinaden Tarde’in bu analizlerini genişçe değerlendiren bu çalışma, herhangi bir saha araştırmasına, yani ampirik olgulara dayanmamaktadır ve bu sebeple etik kurul iznine ihtiyaç duymamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gabriel Tarde, istatistik, nicelleştirme, sosyoloji.

Abstract: The aim of this study is to convey the background of Gabriel Tarde's attitude towards the quantification of sociology and the role he attributed to the science of statistics in this context, as one of the important theorists in the development of sociology into an independent discipline. Tarde thinks that the social field consists of force flows of desire and belief. These flows are microscopic multiplicities that traverse the social field, moving in the infinitesimal. They gain meaning by giving materiality to the social. Sociology, as a micro sociology, undertakes the function of revealing the force relations and dynamisms in the plane of these flows. According to Tarde, the heterogeneous, unformed forces of desire and belief are flows that can only be grasped quantitatively, and in this sense they differ from the sensations in which they are intertwined and present themselves in a qualitative way. For this reason, the way to convey the spread, composition and interruptions of these forces in the social field is

* Doç. Dr. Başkent Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü
ORCID: 0000-0002-0877-2457. emreozcan8747@gmail.com

Cite as/ Atıf: Özcan, E. (2024). Gabriel Tarde’da sosyolojinin niceliksel kavranışı ve istatistik biliminin önemi üzerine bir değerlendirme. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(3), 1188–1200. <http://dx.doi.org/10.18506/anemon.1428753>

Received/Geliş: 30 Jan/Ocak 2024

Accepted/Kabul: 29 Nov/Kasım 2024

Published/Yayın: 30 Dec/Aralık 2024

to resort to statistics. Statistics works as a mapping process regarding the force relations of desire and belief. Through this process, a historical monograph on power relations is created. In the creation of this monograph, not only sociology has to resort to statistics, but also statistics has to resort to the methods of sociology. Based on all these, this study, which evaluates Tarde's analyses in detail, is not based on any field research, that is, empirical facts, and therefore does not require ethics committee approval.

Keywords: Gabriel Tarde, statistics, quantification, sociology.

Giriş

Gabriel Tarde, sosyolojinin disiplinleşmesindeki öncü düşünürlerden biridir. Tarde, genellikle çağdaşı Emile Durkheim ile yürüttüğü kuramsal ve metodolojik tartışmalar üzerinden adını duyursa da sosyolojinin bağımsız bir disiplin haline gelmesinde önemli katkılar sunmuştur. Ancak adının klasik sosyoloji kuramlarını geliştiren Spencer, Comte, Weber, Simmel gibi birçok sosyologla birlikte anıldığını söylemek zordur. 19. yüzyılın sonlarına doğru sosyolojinin sosyal bilimler içerisinde güçlü bir şekilde kendisine yer edinmesinde başrol çoğunlukla Auguste Comte'u takiben süreçte Durkheim'a verilirken, Tarde vatandaşları arasında marjinal bir konuma itilmiştir. Bu marjinal konum, Tarde'in kuramsal yenilgisiyle anlaşılabilir gibi, sosyoloji içerisindeki kuramsal dışlanmayla da idrak edilebilir. Kriminolog kimliğiyle uzun yıllar yargıçlık ve savcılık yapan, ceza sosyolojisi alanındaki çalışmalarıyla dikkat çeken Tarde, III. Cumhuriyet rejimi tarafından 1884'te Adalet Bakanlığı'nda adli istatistik müdürü olarak Paris'e çağrılmış ve bundan altı yıl sonra Collège de France'da modern felsefe kürsüsüne seçilip, Ahlak ve Siyasal Bilimler Akademisi Felsefe Bölümünün asil üyesi unvanını elde etmişse de Durkheim'ın 1902'de Sorbonne'da eğitim kürsüsünün başına geçmesiyle taçlandırdığı akademik hegemonyası karşısında geriye çekilmek durumunda kalmıştı. Kuramsal açıdan ise Tarde, 20. yüzyılın başından itibaren ivme kazanıp sağlamlaşan, neredeyse her şeyini Durkheim'ın tezlerine borçlu olan normatif sosyoloji anlayışının getirdiği birçok şeyle derinden çatışmaktaydı.¹ Durkheimcı hakimiyetin, normatif sosyolojinin 20. yüzyılın sonlarındaki krizlerine bağlı olarak ne ölçüde sarsılıp sarsılmadığı tartışmalı olsa da Tarde, 21. yüzyılın ilk eşliğinde uzun bir aradan sonra adından söz ettirmeye başlamıştı. Bu, sıklıkla Tarde sosyolojisine dönüş olarak yorumlansa da Tarde'in esasında sosyal bilimlerde hiçbir zaman ciddi bir şekilde analiz edilmediği dikkate alındığında bunu bir dönüş olarak görmek zordu.

Tarde sosyolojisinin su yüzüne çıkışını, başta post-yapısalcılığın yükselişi olmak üzere birçok nedenle açıklamak mümkün olsa da temelde Tarde'ı bugün keşfetmeye başlamanın sosyolojinin içerisinde bulunduğu birey-toplum ikiliği, yapı-fail dikotomisi, temsil ilişkisi gibi birçok kriziyle de değerlendirmek olanaklıdır.² Bu ve benzeri krizler, Tarde'ı gerçekçi ve layıkıyla tekrardan düşünmeyi gerektirmektedir. En nihayetinde Tarde sosyolojisinde, modernitenin gelişimine ve paradigmlarına içkin bir şekilde karakterize olan hakim sosyolojinin birçok yaklaşımıyla kavgalı olduğundan bu krizlere dair birçok öngörü ve yanıt bulunabilmektedir. Her ne kadar bu tarz bir okuma "retrospektif", yani geriye dönük olarak görünse de günümüz sosyolojisinin açmazlarına ilişkin birçok sorunun cevabı yakalanabilecektir. Sadece sosyolojinin değil, iletişimden, kültüre, antropolojiye, medya ve kitle tartışmalarına kadar birçok güncel tartışmada Tarde yer edinebilmektedir.³

Tarde'a ilişkin bu tarz bir okuma yapıldığında, karşımıza çıkan dikkate değer hususlardan birinin sosyolojinin niceliksel olarak kavranmasının gerekliliği ve bu bağlamda istatistik biliminin önemi olduğu söylenebilir. Tarde'in sosyolojiyi nicelleştirmeye (*quantification*) tabi tutma yönünde neden çaba sarf ettiğinin yeniden düşünülmesi, Tarde'ı keşfe çıkarken atılacak önemli adımlardan biridir. Çünkü bir matematikçi veya istatistikçi olmadan yahut bir matematik teorisi inşa etme girişiminde bulunmadan istatistiği bu denli sosyolojisinin kalbine yerleştirmesinin düşündürtüklerinin ihmal edilmemesi zaruridir. Tarde, toplumsal sahadaki değişiklikleri ifade etmenin en iyi yolunu istatistik

¹ Normatif sosyoloji aracılığıyla toplumsal sahanın birey-toplum ikiliğinin kabul edilerek analize tabi tutulması yoluyla evrensel, tümel kategorilerin serimlenmeye çalışıldığı klasik sosyoloji kuramlarının, Spencer ve Comte'dan itibaren izlediği genel yaklaşımı kastediyoruz.

² Tarde'in sosyal bilimler sahasında adeta yeniden canlanmasının nedenleri için Elihu Katz'ın (2018) "Rediscovering Gabriel Tarde" metnine bakılabilir.

³ İletişim strrajileri, kampanya, kitle gibi kounlar açısından Tarde'in önemini anlamak için Bal'ın (2024) çalışmasına bakılabilir.

biliminde görüyor ve ona göre istatistiğin etimolojisi gereği statik değil, dinamik olarak düşünülmesi gerekiyordu (Didier, 2010: 163).

Tarde'ı basitçe istatistik biliminden yararlanan bir sosyolog olarak değil, istatistiği sosyolojinin tam da merkezine yerleştiren bir isim olarak algılamak gerekir. Bu anlamda istatistik, tali/ikincil bir araç değil, sosyoloji için olmazsa olmazdır. Bu tutum, dönemin yüksek sesle dillendirilen doğa bilimleri-sosyal bilimler ayrımında taraf olmak veya bu ayrımı uzlaştırmak değildir.⁴ Ancak Durkheimci sosyolojideki gibi kolektif temsillerin, sosyolojinin araştırma nesnesi olabilmesini sağlayan şey olarak sosyolojinin niteliğe bağlandığı sonucunu ortaya çıkaran anlayışa karşı cepheden bir tavidir. Zira “makrofiziksel bütüncülük” (Tonkonoff, 2017) olarak tarif edebileceğimiz Durkheimci gelenek, sosyolojiyi olduğu gibi temsil felsefesi üzerinden inşa etmekte ve bu noktada toplumsal sahayı doğrudan ölçülebilir bir akış alanı olarak görmekten ziyade kolektif temsillerin karmaşık ve kapalı bir kümesi şeklinde çözümlendiğinden niteliksel olana dayandırmak zorundadır. O halde Tarde'nın toplumsal sahayı nicelleştirmeye dönük okumasını, en başta temsil ilişkisine bir müdahale olarak görmek gerekiyor. Temsil felsefesine yönelik müdahalesini anlayacağımız yer ise onun kuvvet olgusunu kavrayış biçiminde ve bu bağlamda toplumsal sahayı niceliksel arzu ve inanç kuvvet akışlarından müteşekkil olarak görmesinde yatmaktadır. Tarde'nın nicelleştirmeyi sosyolojisinin merkezine koymasının değerinin başlangıç noktasının burası olduğu söylenebilir. Tam da bunu ortaya koyduğumuzda istatistik biliminin sosyoloji disiplini içerisinde neden bir zorunluluk haline geldiğini, istatistiğin toplumsal sahanın analizindeki, toplumsal yasaların ortaya konulmasındaki rol ve işlevlerini ele alabileceğimiz ortaya çıkmaktadır.

Yöntem

Bu çalışma, herhangi bir saha araştırmasına bağlı olarak gerçekleştirilmemiş olup, etik kurul iznine ihtiyaç duymamaktadır. Çalışma, “derleme makale” türünde kaleme alınarak, “litretür incelemesi”ne sadık kalarak inşa edilmiştir. Literatür incelemesi, konuyla ilgili yayınlanan kitap, dergi, tez, rapor, bildiri gibi birincil ve ikincil kaynaklardan oluşan, basılı veya basılı olmayan kaynakların çalışmanın amacı doğrultusunda derinlikli bir şekilde incelemesini ifade etmektedir.

Arzu ve İnanç Kuvvet Akışlarının Ölçülebilirliği

Tarde, arzu ve inanç kuvvet akışlarını toplumsal sahanın kurucu, mekanik olmayan, virtüel güçleri şeklinde görmektedir. Ona göre toplumsal saha bu akışların sonsuz küçükteki farklanmaları, yayılımları, bileşimleri ve dağılımlarıyla ele alınır. Bunlar, toplumsal olana maddilik kazandıran mikroskobik çokluklardır. Tarde'nın (1893: 8) ifadesiyle, “kaynağındaki çok sayıda ve belirsiz kolların taşıdığı bir nehir gibidirler.” Bu yüzden de “her toplumsal ilişkide bir inanç ve arzunun aktarımı ya da aktarma girişimi vardır” (Tarde, 2010 [1898]: 76).⁵ Bu, toplumsal sahanın, kuvvet ilişkilerinin açığa çıkarılması anlamında “soybilimsel”⁶ bir analize tabi tutulması demektir. Başka bir ifadeyle toplumsal

⁴ Tarde, hiçbir zaman doğa bilimleri-sosyal bilimler ayrımı içerisinde hareket etmez. Onun açısından ister doğa bilimleri ister sosyal bilimler olsun hepsinin araştırma alanı toplumlardır. İnsan toplumları da olsa olsa diğerleriyle alakalı olarak bir başka kümeyi oluşturur. Bu nedenle Durkheimci gelenekteki gibi biyolojik ve fiziksel toplumlardan kökensel bir ayrılığa sahip değildir. Tarde (1890), her ne ölçüde sonrasında bunu yüzeysel bir yaklaşım şeklinde görse de nicelikler ve artışlar ya da başka bir vurguyla benzerlikler ve olağanüstü tekrarlar dışında bir bilim olmadığını düşünür. Ona göre tüm bilimler kendi araştırma malzemelerini kendilerine özgü olarak -birbirine karışmaması gereken, ama birbiriyle bağlantılı olan- gerçek tekrarların, adaptasyonların ve karşıtlıkların açığa çıkarılması yoluyla ortaya koyarlar. Belki de düşünderde doğa bilimleri-sosyal bilimler farkını kavrayabilecek tek yer burasıdır. Sosyal bilimlerin incelediği tekrarlar, adaptasyonlar ve karşıtlıklar ile doğa bilimlerinin incelediği tekrarlar, adaptasyonlar ve karşıtlıklar biçim ve içerik olarak birbirinden farklıdır (Tarde, 2019).

⁵ *Monodoloji ve Sosyoloji*'de ise bu yaratıcı güçler şu şekilde vurgulanır: “Yaşamsal fonksiyonların üstün sonuçları arasında güç [kuvvet] olan ve beyinden çıktıkları için hücrel titreşimlerle mekanik olarak yaratılamayan iki tane vardır özellikle. İsteğin [arzunun] ve inancın güç olduklarını yadsıyabilir miyiz? Karşılıklı bileşimleriyle, tutkularla ve tasarımlarla bunların tarihin fırtınalarını besleyen rüzgârlar ve politika değirmenlerini döndüren çağlayanlar olduklarını görmüyor muyuz? Eğer dini veya diğer inançlar değilse ya da ihtiraslar ve açgözlülükler değilse, nedir dünyayı yöneten ve ilerleten? Bu ürünler bal gibi de güçtürler, öyle ki tek başlarına bugün pek çok filozofun gerçek organizmalar olarak gördüğü toplumlara yaratırlar. Böylelikle alt bir organizmanın ürünleri üst bir organizasyonun nedenleri ve etkenleri olurlar! Bu iki ruh durumunun dinamik karakterini kabul edersek demek ki, bunlara aynı zamanda ürün olarak bakmakla hiçbir şekilde kaçınamayacağımız sonuç daha ciddi bir sonuç haline gelir” (Tarde, 2004: 44).

⁶ Soybilimsel kavramı, Nietzscheci soybilimselin izinde, Foucault-Deleuze hattında karşımıza çıktığı gibi düşünülmektedir. Deleuze (2010), *Nietzsche ve Felsefe*'de bize kuvvetler-arası mesafe ve yakınlıkları, ayrışım ve bileşimleri ayırt edebilmenin düzlemini sunan soybilimseli *diferansiyel ve oluşumsal* öge şeklinde düşünür. Diferansiyel öge, ilişkide olduğu varsayılan iki ya da daha çok kuvvet arasındaki nicelik farkının üretiminin ögesiyken, oluşumsal öge bu ilişkideki her bir nicelik kuvvetine denk düşen niteliğin üretim ögesidir. Dolayısıyla burada

olan, arzu ve inanç kuvvetlerinin ve bunun altında yatan güçlerin açığa çıkarılması olarak soybilimsel bir analizle çözümlenir.

Soybilimsel sayesinde birincisi, kuvvet hiçbir zaman “kendilik biçimleri” [*entité*] olarak, belirli unsurlarına indirgenerek kavranmaz. Kuvvet ilişkilerinden kasıt da farklı kendilik biçimleri arasındaki ilişki değildir. Tarde’da bunu sağlayan temel şey arzu ve inanç kuvvet akışlarının heterojen, yani formsuz olarak tasavvur edilmesidir. Diferansiyelleriyle ayırt edilen kuvvetin heterojenliği demek, onun herhangi bir boyutla veya biçimle ele alınmaması, inorganik ve formsuz olanın, biçimlenmemiş öğelerin içerisinden virtüel olarak idrak edilmesi demektir. Tarde, “toplum belirli bir tarzdaki zihinler-arası hareketlerden, birbirleri üzerinde etkili olan zihin durumlarından oluşmuş bir dokudur” demektedir (Tarde, 2004: 8). Zihinler-arası hareketle kastedilen arzu ve inanç akışlarının zihinler-arasında veya monadlar-arasında devinen ve en önemlisi bunlardan taşan heterojen vektörler, eğilimler olmasıdır. Bu heterojenlik nedeniyle “ne özneye bağlı ne de nesneye ait” olan kuvvet, kendilik biçimi olarak kavranmaz. Nihayetinde bir kuvvet ancak ve ancak ona biçim, form yüklediğinde homojenleştirilip, temsile çekilmiş ve bu bağlamda kendilik biçimine indirgenmiş olur. Soybilimsel analiz tam da toplumsal sahadaki bu kendilikleri, öznelik biçimlerini dağıtmaya yarar.

Soybilimsel odağındaki ikinci husus ise kuvvetin makinesel olarak düşünülmesidir. Heterojenlik de makineyi çalıştıran işlevin kendisidir. Makineselliğin anlamı, makinenin mekaniğin aksine uyumluluk veya kararlılıkla değil, bozulmalar, gıcırdamalar, kopmalar, ani patlamalar ve bileşimlerle çalışmasıdır ki, burada hangi akışların kopacağı veya bileştirileceği hiçbir zaman bilinmemektedir (Deleuze & Guattari, 2012: 22). Kopma ve kesilmeler kuvvet ilişkilerinin, bir anlamda toplumsal-politik dinamiklerin sürekli olarak değişmesi, yeni dinamiklerin, kuvvet dağılımlarıyla bileşimlerinin açığa çıkarılmasıdır. Tarde açısından toplumsal saha sürekliliklerle veya kararlılıklarla değil, arzu ve inanç akışlarına ait farklı ritimlerdeki kopmalarla, kesilmelerle, sıçramalarla ve bağlantılarla anlaşılır. Arzu ve inanç akışlarının dengelenmesi, kararlılığa çekilmesi heterojenliği nedeniyle mümkün değildir. Homojenliğe ait olan süreklilik ve tekdüzeliktir. Bu yüzden de toplumsal saha hiçbir zaman statik veya yapısal olarak düşünülmez. Tarde’in (1893: 289) ifade ettiği gibi, “toplumsal kalp, zaman zaman akordu bozulan ve zaman zaman bir akortçu, bir havari, dinin kurucusu, büyük mistik popüler reformcu ortaya çıkmadığı takdirde yüzyıllar boyunca artık gerçek sesi çıkaramayan bir piyanodur.” Nitekim bir makine maruz kaldığı bozulmaları telafi etmekle meşgul olduğundan durmaksızın bir üretim sürecini “üretimin üretimi” olarak devreye sokar. Böylelikle toplumsal saha, heterojenliğin bir durum, genellik olarak değil, üretim kuralı olarak kavranması yoluyla arzu ve inanç akışlarının üretiminin pratik edildiği saha olarak tasavvur edilir ki, bu da bizi toplumsal olanı keşfedilecek ya da yorumlanacak bir şey olarak çözümlenmekten kurtarır.

Soybilimsel eksenindeki son unsur, toplumsal sahanın “asamblaj” [*assemblage*] ilişkilerinden örülü olmasıdır. Asamblaj, en az iki heterojen öğenin, kuvvet ilişkisinin öbekleşmesinin ifadesidir. Asamblaj, heterojen terimlerden oluşan ve onlar arasında çağlar, cinsiyetler ve dönemler açısından farklı türden bağlantılar ve ilişkiler kuran bir çokluktur (Deleuze, 1990). Toplumsal sahanın makinesel olarak anlaşılması asamblaj fikrine göndermedir. Zira makinesel olmayan bir asamblajdan söz etmek olası değildir. Asamblaj, kuvvetlerin yönünü, vektörünü anlayabileceğimiz makinesellik olarak vardır. Tarde’da da kuvvetlerin bu vektörü, arzu ve inanç olarak asamblajın virtüel iki yönünü oluşturmaktadır ve bunlar birer kendilik biçimi olmadıklardan aralarında belirlenen-belirleyen ilişkisi yoktur; aksine birbirlerine karışır.

Tarde, 1880’de yazdığı, “ilk felsefi metni” olarak gördüğü “La croyance et le désir: la possibilité de leur mesure”de [İnanç ve arzu: ölçümlerinin olanağı] arzu ve inancı toplumsal olarak ölçülebilir gerçek nicelikler şeklinde ortaya koyma gayretindedir.⁷ Metinde, arzu ve inanç bileşimlerinin görmezden gelindiği ya da onların duyumsamaların ve görüntülerin tüm diğer özellikleri gibi basit

toplumsal sahaya kavramların temsilleriyle ya da “nedir” sorusuyla değil, Nietzscheci manada “hangi kuvvetler istiyor”, “bu hiyerarşiyi isteyen güçler hangileridir” sorularıyla yaklaşılır.

⁷ Tarde (1890), yıllar sonra *Les lois de l’imitation*’daki [Taklit Yasaları] uzun bir dipnotunda bu çalışmayı yeterince gözden geçirdiğini, arzu ve inancın bireysel psikolojideki rolünü aşırıya kaçırıldığını düşünmekteydi.

özellikleri olarak kaldığı Wundt ve Fechner'in psiko-fiziğine eleştiri geliştirilmekle birlikte, ölçülebilir niceliksel arzu ve inanç akışları ile niteliksel duyumsamaların [*sensations*] birbirinden ayrılması hedeflenmektedir.⁸ Arzu ve inanç akışları, niceliksel kuvvetler olmaları nedeniyle duyumsamalardan farklılaşırken, duyumsamalar tekrarlanamayan niteliksel izlenimler şeklinde tarif edilmektedir. Arzu ve inanç, herhangi bir duyumsamanın bileşimine girmesine rağmen ölçülebilir kalmaya devam eden akışlardır. Ölçülebilirlik de onlara toplumun gerçek niceliksel değeri olma özelliğini vermektedir. Tarde, her ne kadar bunu bir ayırma olarak sunsa da bu, kesinlikle birbirinden bağımsızlaştırma değildir. Çünkü esas mesele duyumsamadaki niceliksel olarak görünen şeyin duyumsamanın kendisi değil, onun hiçbir duyumsamanın olanaklı olmadığı arzu ve inanç olduğunu serimlemektir. Böyle olduğunda tüm duyumsamaların temelinde arzu ve inanç akışları olduğu, arzu ve inancın duyumsamanın hammaddesini oluşturduğu söylenmeye çalışılmaktadır. Başka bir tarzda değinildiğinde, her duyumsamanın içerisinde onları üreten ve bireysel/psikolojik duyumsamaların ötesine taşan arzu ve inanç kuvvetlerinin olduğu, onlar olmadan duyumsamalardan bahsetmenin imkansızlaştığı aktarılır. Tarde'a (1895) göre, arzu ve inancın karakterinin tanınmasında güçlük, bir arada görüldükleri duyumsamanın niteliksel özelliği nedeniyledir; duyumsamaların kendi başına niceliksel olduğunu kabul edememesi, onların niceliksel olarak değil, türsel olarak değişime uğramasında yatmaktadır. Tarde (1880: 275), Stuart Mill'den de hareketle duyumsamay, "yalnızca ona bakmak, onu dinlemek, hissetmek, koklamak, tatmak değil, aynı zamanda onu görmek, duymak, koklamak, ona dokunmaktan oluşan belirli konum, nedensellik veya diğer yargıları anlayabilirsiniz" sözleriyle açıklamaktadır. Bir başka yerde ise nicelik-nitelik ilişkisi ekseninde "bize göre inanç ve arzu, tıpkı mekân ve zaman gibi, nitelikler için bir bağ ve destek görevi görerek, onların niceliksel karakterlerine katılmalarını sağlayan niceliklerdir" ve burada bunlar "içlerine gömülü şeylerin heterojenliğini engellemek şöyle dursun, onları öne çıkaran, oluşturmadan bütünüyle içine işleyen, karıştırmadan birleştiren ve bu birliğin sıkı yakınlığına rağmen değişmez kalan" kuvvetlerdir demektedir (Tarde, 1895: 192).

Tarde (1895), *Essais et Melanges*'de [Denemeler ve Melezlikler] arzu ve inancı net olarak tanımlama başarısı gösteremediğini itiraf eder. Fakat bu durum, onun başarısızlığından ziyade Hume da dahil olmak üzere birçok filozofta görülebileceği gibi bu kavramların başlı başına tanımlanmasındaki zorluktan kaynaklanır. Bu sebeple Tarde'in amacı, kavramlara tanımsal bir açıklama getirmek yerine inancın arzudan başka bir şey olmadığını, mantıksal ya da psikolojik olarak duyumsamaya bağlı biçimde şekillenmediğini, yani duyumsamalar toplamından doğmadığını ortaya koymaktır. İnanca ilişkin olarak Tarde'deki mesele inancın olduğu gibi artması veya azalması değildir. "İnanmanın matematiksel nedenleri" [*les raisons mathematiques de croire*] olarak adlandırılabilir şeyin artış veya azalışlarıdır. İnanmanın bu nedenleri, şeylerin içsel özellikleri olarak görülmez. Aksine bunlar öznelidir.⁹ Tarde, bunların "beklenen ve bilinmeyen olayların nedenleri hakkındaki bilgimizden değil, bu nedenlerin ötesinde işlemeyeceğinden emin olduğumuz alanın sınırları ve bu alanın biri elverişli olasılıklar, diğeri elverişsiz olasılıklar olarak adlandırılan ve eşitsizliği hesaplanabilen iki eşit olmayan kısma bölünmesinden" oluştuğunu söyler (Tarde, 1895: 202). Tarde'a göre herhangi bir olayla ilgili olarak bir insanın sahip olduğu inanma düzeyindeki artışların, olasılık artışlarından daha hızlı olduktan sonra çok daha yavaş bir seviyeye çekilebilmesi (veya tam tersi) dikkate değerdir. İnanma düzeyi maksimuma ulaştığında, onun artış derecesi kayda değer ölçüde yavaşlamaktadır. Tarde'in örneğini verecek olursak, Newton'un yer çekimi yasası kabul edildikten sonra, o zamandan bu yana çok sayıdaki astronomik gözlem, onun teorisinin kanıtlarını yüz kat artırsa da bilim insanlarının bu teoriye olan inancı yüz kat daha fazla artmamaktadır (Tarde, 1895: 205). Tarde açısından olasılıkların hesaplanması, inanma düzeyi üzerinde etki sahibi değildir. Bu, esasında çelişkili görünebilir. Fakat olasılıklar hesabı, inancın ölçüsünü sağlamasa da onun ölçülebilirliğine dair işaretler sunar. Başka bir anlatımla ölçülebilirlik, inancın

⁸ Tarde, ünlü Weber-Fechner yasasının duyumsamay hem ölçme çabasını hem de bunun biçimini eleştirmektedir. Weber-Fechner yasasının ayrıntıları için Tarde'in da sıklıkla adından söz ettiği Delbœuf'un (1878) "La loi psychophysique et le nouveau livre de Fechner" metnine bakılabilir. Duyumsamaların süresini ölçerek onları ölçüme tabi tuttuğumuzu varsayan psiko-fizikçilere yönelik Tarde'in eleştirilerini ayrıntılandırmak her ne kadar bu çalışmanın sınırlarını aşsa da Tarde, fizik bilimi içerisinde sunduğu argümanlarını, herhangi bir niceliksel gerçekliğin, özünde olumlu ve olumsuz değerlere, içsel karşıtlıklara duyarlı olmasıyla destekler. Bu sebeple, yani olumsuz değerler sunmadığı için duyumsama niceliksel olarak kavranamaz. Onun ifadesiyle, "kendilerini harekete dönüştüren tüm nicelikler (ışık, ısı, vb.) aynı düz çizgi üzerindeki iki zıt yönün karşıtlığına katılır" (Tarde, 1895: 195).

⁹ Tarde'in bunların öznel olduğu konusunda matematikteki ünlü "Bernouilli dağılımı"ndan etkilendiği görülmektedir.

hesaplama dilinden ödünç aldığı bir özellik olamazdır. Örneğin, zaman geçtikçe, olasılıklar hesaplanmadan, her birimiz kendi içimizde anılarımıza olan güvenin düzenli bir şekilde azaldığını hissederiz ve bir kelime bizi uyandırmak veya rahatsız etmek için yeterli hale gelir ya da yine olasılıklar hesaplanmadan uzaktaki bir arkadaşımızı gördüğümüzde, ilk başta onun o olup olmadığından emin olamadığımızda, yaklaştıkça varlığının gerçekliğine olan inancımızda düzenli bir artış hissederiz (Tarde, 1895: 208). Dolayısıyla Tarde'in göstermeye çalıştığı şey, "nesnel bir temeli olmayan olasılık hesaplamasının gerçek bir öznel niceliğe uygulanabilir olduğunu, ancak bu hesaplamanın bunu ölçemediğini" ortaya koymaktır (Tarde, 1895: 209). Buradaki en önemli şey, hesaplamanın illaki nesnel bir temeli olması şartsa, bunun gelecekteki olayların gerçekleşme eğiliminin az ya da çok olmasıyla alakalı olduğu ve bu eğilimin de arzu olarak düşünülmesinin gerekliliğidir. Nihayetinde bu hesabın dayandığı yer arzunun ölçülebilir olduğu hipotezidir.¹⁰

Arzunun, inançla ilişkisi konusuna geldiğimizde Tarde (1880), inancı arzunun nesnesi olarak kavrayarak, inancın arzudan ayrı düşünülemediğini, ancak tersinden arzunun inancın nesnesi olamayacağını vurgular.¹¹ Ona göre toplumsal saha kararlılık veya sürekliliklerle anlaşılacağı için ne arzu ne de inanç bu iki düzlemle ifade edilebilir. Özellikle arzu, bu ikisiyle düşünülseydi varlığımız tarifsiz coşkuların ya da katlanılmaz acıların art arda gelmesinden ibaret olurdu. Bir anlamda arzu, haz veya acıya indirgenmiş olurdu. Tarde, bu noktada inanca farklı bir rol biçer. İnanç, Tarde için arzuyu yönlendirebilen bir şeydir, ama bu, arzunun belirlenmesi gibi bir sonucu doğurmaz ki, böylesi bir bağ, kuvvetlerin asamblaj ilişkisi içerisinde zaten mümkün değildir. Ayrıca söz konusu olan şey onun artırılması anlamında da değildir. Çünkü aksine arzu, sürekli olarak inanç miktarlarını artırmasıyla vücut bulur. Buradaki en önemli şey "kesinlik" konusudur. Tarde, kesinliği belirsizlikle/muğlaklıkla değil, belirli bir kesinlikle tarif eder. Tarde'a göre bu kesinlik, "bizim seçtiğimiz, bildiğimiz ve ulaşabildiğimiz tüm kesinlikler arasında geçerli olan, ardışık veya eşzamanlı olarak en fazla sayıda başka kesinliği ima eden ve dolayısıyla bize inancın en büyük toplamını temsil eden kesinliktir" (Tarde, 1895: 229). Düşünür, bu yüzden neyi arzuladığımızı sorma gereği hisseder. Çünkü her zaman hoşumuza giden, zevk veren şeyleri arzulamayız; ancak daima gerçeklikleri ya da başarıları -olumlu veya olumsuz olduğu gibi arzularız. Bu yüzden de insanın yöneldiği şey kesinlik arzusudur. Tarde, insanın neden bir kesinliği bir diğerinin yerine arzuladığını sorarak, tüccarın iflasının kesinliğinin sinir bozuculuğunu, idam edileceğinin kesinliğinin mahkûmda yarattığı acıyı örneklendirip, tüm bunların altında en tam ve en zengin, mümkün olan en fazla sayıda koşullu kesinliğin, en doğru tabirle bütünü birbiriyle iç içe geçmiş mümkün olan en uzun kesinlikler dizisini oluşturan kesinliğin arzulanmasının yattığını ortaya koyar (Tarde, 1895: 230). Dolayısıyla Tarde'in söylemek istediği şey nettir. O da insan arzusunun başka kesinliklerin belirsiz bir olasılıklar dizisine dönüştürülebileceğine hükmettiği bir kesinliğe dayanmasıdır ki, bu olasılıkları da insanlar "benimkiler" ve "benimki-olmayanlar" olarak ikiye ayırırlar. Bunun sonucunda da maksimum kesinlik ihtiyacı, tüm gerçekliklerin birincil kaynağına ulaşılacak, tamamlanmış, sonsuz bir bilim tarafından tatmin edilen "hakikat ihtiyacı" ile sınırsız bir güç bilinci ve sonsuz bir yaşam garantisi dışında tatmin edilemeyen "güvenlik ihtiyacı" olarak ikiye ayrılır (Tarde, 1895: 232).

Duyumsamaların karşıtlık içermediği için niceliksel olamayacağı öncesinde belirtilmişti. Bu, Tarde'da arzu ve inancın neden niceliksel olduğunu da ortaya koyan bir tablodur, yani arzu ve inanç

¹⁰ Tüm bu tartışmaların odağının esasında ünlü matematikçi, Tarde'in da hocalığını yapan ve onu fazlasıyla etkileyen Cournot'un olasılıklar hesabına müdahale olduğunu söylemek gerekir. Cournot'un olasılıklar hesabı, Tarde'a göre inanç ile inancın nesnel nedenlerini birbirine karıştırmaktadır. Örneğin, bir birey daha fazla bilet aldığında, piyangodaki kazanma olasılığı artsa da buna duyulan inancın aynı oranda artacağı söylenemez. Cournot'un olasılıkları doğrulanmamış psikolojik hipotezlere dayanır ve bunların kesin olarak ortaya konması için gereken şey, olasılıklar ile inançlara sahip olma mekanizmaları arasındaki ilişkinin açıklığa kavuşturulmasıdır, ama bu henüz yapılmadığından inançların pratik olarak nicelleştirilmesi kolayca söz konusu olmaz (Didier, 2010: 165).

¹¹ Her ne kadar Tarde, burada "nesne" ifadesini kullanmış olsa da meseleyi kuvvetin nesnesi olarak görmemek gerekir. Kuvvetin hiçbir zaman nesnesi yoktur. Öyle olsaydı şiddet ile kuvvet kavramları birbirine girmiş olurdu. Şiddet, kuvvet demek değildir. Kuvvet ilişkileri de şiddet uygulamak manasına gelmez. Deleuze'un belirttiği gibi, "şiddet, bir kuvvetin başka bir kuvvetle ilişkisi değildir. Nedir şiddet? Şiddet, bir kuvvetin bir varlıkla veya bir nesneyle ilişkisidir" (Deleuze, 2023: 57). O yüzden kuvvetin elbette ki bir nesnesi yoktur. Tarde'daki bu hususu, yani bir kuvvetin bir başka kuvvetle olan ilişkisini onların virtüelliği dikkate alıp, toplumun stratejikleştirilmesi üzerinden idrak etmek gerekir. Stratejikleştirme, öncesinde de değindiğimiz gibi tam da yapılarla kavranmaktan vazgeçilen toplumsal sahanın kuvvet ilişkilerinin açığa çıkarılmasına gönderme yapar.

karşıtlıklar içerdiğinden nicelikseldirler. Bunlar, “zihnin sürekli olarak aralarında geçiş yaptığı durumlardır ve bir miktarsın veya bir elektrik pilinin iki kutbunun olabileceği kadar zıttırlar” (Tarde, 1893: 22). Tarde, sonsuz benzerlikler dizisinin ve sonsuz küçük tekrarların olasılığı olarak gördüğü niceliksel gerçekliklerin dışında hiçbir gerçek karşıtlıkla karşılaşamayacağını savunur ve bu noktada önemli bir tespiti serimler. Ona göre her gerçek nicelik, “değişmeden az veya çok olabilen her şey, ideal ya da fiili olarak eşit birimlere bölünebilir, yani yasayla veya fiilen ölçülebilir olarak düşünülür. Eğer inanç ve arzunun etkili bir ölçü içermediği kanıtlanırsa, akla gelebilecek herhangi bir ölçü içermediği sonucu çıkmazdı” (Tarde, 1895: 198). O halde Tarde’da karşıtlığın nasıl tanımlandığını ortaya koymak gerekir. Karşıtlık, tek bir varlık ya da varlık gruplarının durumlarına değil, icadı tetikleyen zıt kuvvetler, eğilimler arasındaki gerilime işaret eder. Karşıtlık, çoğunlukla benzer akışların karşılaşmasıyla ortaya çıkar. İcada ilişkin çatallanmalar, tereddütler, sapmalar oluştuğunda karşıtlığın kapısı aralanır. Bu anlamda karşıtlık, akışların çatallanması veya ikiye bölünmesidir. Onlar her zaman bir ikilik oluştururlar; daha doğrusu akışları ikilileştirirler. Bu, karşıtlık yoluyla akışların birbirini etkisiz hale getirebilmesi demektir. Bu nedenle Tarde’da karşıtlık, iki varlık arasındaki maksimum fakla değil, özel bir tekrar türüyle betimlenir. Karşıtlıklar, tekrarlarla birlikte çoğalırlar. Bu, birbirine benzeyen iki şeyin benzerliklerinden dolayı birbirlerini püskürtmeye yöneldikleri bir tekrar türüdür (Tarde, 2019: 61). Kuvvetler, birbirlerinden farklı oldukları için değil, karşı-benzer oldukları için çatışırlar ki, icatlar da bu karşı-benzerlerin yeniden üretim mevziisinden ortaya çıkarlar. Kuvvetlerin karşı-benzer oldukları için çatışması, karşıtlıkların tersine çevrilebilir (niceliksel karşıtlıklar) tekrarlar olduğunu gösterir.

Tarde (1897), *L’opposition Universelle*’de [Evrensel Karşıtlık] karşıtlığın ikili bir tipolojisini serimler. Birincisi, karşıtlığın tersine çevrilemez olduğu, seri karşıtlıklar olarak da ifade edilen “niteliksel karşıtlıklar”ken, ikincisi, tersine çevrilebilir olan, derecenin niceliksel karşıtlıklarıdır ve bunlar “artı ve eksi karşıtlığı”, “mekanik karşıtlık”, “mantıksal karşıtlık” olarak üçe ayrılırlar (Tarde, 1897: 76).¹² Tarde’in amacı, bu karşıtlıkları, ayırdığı biyoloji, fizik, matematik ve toplumsal sahalar üzerinden ele almaktır. Arzu ve inancı anlayacağımız ekseninse toplumsal karşıtlıklar olduğu düşünülse de Tarde, onları daha çok eserin “psikolojik karşıtlıklar” kısmında tartışmaya açar. Bu, tamamıyla arzu ve inancın bireysel nicelikler olarak mı yoksa toplumsal nicelikler olarak mı düşünüleceğiyle alakalıdır. Psikolojik nicelik, aynı bireyde bir grup duyumsama ya da imgeden başka bir gruba değişmeden geçme ya da geçme kapasitesine sahip olan arzu ya da inançken, toplumsal nicelik, bir bireyden diğer bireylere yine değişmeden iletilen veya iletilen arzu ya da inançtır (Tarde, 1897: 337). Dolayısıyla arzu ve inanç iki taraflı da idrak edilebilir. Tarde, icat ve taklidin arzu ve inançları ele geçirdiğinde onların toplumsal nicelikler haline geldiğini düşünür. Başka bir ifadeyle onları toplumsal nicelikler olarak algılamamızı sağlayan şey icat ve özellikle yayılım [*diffusion*] eksenindeki taklittir. Fakat buradaki temel mesele, toplumsal niceliklerin, bireysel niceliklerden türese de veya onların bileşimi olsa da bireysel niceliklerin bütünü olarak görülmemesi gerektiğidir. Toplumsal nicelikler, psikolojik niceliklerin doğasından ayrı bir gerçekliktir. Bu nedenle psikolojik nicelikler olmasa bile toplumsal nicelikler varolabilirler. Tarde’a (1897: 333) göre toplumsal nicelikler, kendilerini tekrar eden ve kendilerini tekrar ederek biriken niceliksel, zihinsel şeyler var olduğu için vardır. Tabi, burada gözden kaçırılmaması gereken önemli bir husus mevcuttur. Tarde sosyolojisinin her zaman için birey-toplum ikiliğini reddettiğini göz ardı etmemek gerekir. Tarde, “bireyin içindeki toplumlara, toplumun içindeki bireyliklere” yönelen bir düşünür olduğundan toplumsal ile bireysel olan/toplumsal ile psikolojik nicelikler birbirinden kopuk olarak idrak edilemez.¹³ Kaldı ki, Tarde’da psikolojinin toplumsal olanla karşılaştırılarak ele alınmadığı, aksine psikolojik olanın toplumsal olan tarafından açıklandığı, toplumsal olanın kendisinin de psikolojik olandan meydana geldiği yadsınamazdır. Psikoloji ile sosyoloji arasında Tarde’in kurduğu ilişki, bu çalışmanın kapsamını aşsa da burada altı çizilmesi

¹² Esasında bu tipoloji, “dinamik karşıtlıkların” da dahil edilebileceği düşünüldüğünde üçlü olarak da algılanabilir. Birincisi, tarihte neyin geri döndürülebilir ve neyin geri döndürülemez olduğu sorusunu teorik düzlemde ortaya koyarken, pratik önem sahip olan ikincisiyse zenginliğin, ışığın, gücün, nüfuzun, ihtişamın, nüfusun ilerlemesinin ya da gerilemesinin ve istatistiklerin ışık tutabileceği toplumsal yaşamın tüm yönlerinin sürekli yükselişi ya da düşüşüyle ilgilidir; üçüncüsü, bizi rekabetin ve savaşın, tüm biçimleriyle toplumsal mücadelelerin rolüne götürmektedir (Tarde, 1897: 183).

¹³ Bireyin içindeki toplumlara yönelmek, farklı nicelikleri su yüzüne çıkarma ve ölçme imkânı demektir. Tarde’da niceliksel belirlemenin kalabalıklar oluşmaya başladıktan sonra, niteliksel belirlemenin ise tekil bir şeye yönelindiğinde vücut bulması söz konusu değildir. Tam tersine bireyin en özel, en dip alanına gittikçe niceliklerle karşılaşılır, bireyden uzaklaştıkça da bu nicelikler kaybolmaya başlar.

gereken konu, arzu ve inancın, birbirinden ayrı düşünülmesi gereken “birikim” ve “ikame” yoluyla ilerleyen ve olduğu gibi kabul edilmek zorunda olmayan taklit aracılığıyla toplumsal nicelikler olarak çözümlenmesidir. Tarde’in, yukarıda da ifade edildiği gibi toplumsal nicelikleri tekrarla, zihinler-arasındaki aktarımla düşünmesi bundandır. En nihayetinde taklit, arzu ve inanç kuvvetlerinin zihinler-arasındaki akışından oluşan bir silsiledir. Dolayısıyla taklit edilen ve yayılan şey heterojen, virtüel arzu ve inanç kuvvetleridir ki, yayılma, zaten yalnızca heterojenliklerin yayılması olarak düşünülebilir.¹⁴ Tarde’in (1890) belirttiği gibi, “icat edilen, taklit edilen şey her zaman belirli bir inanç ve arzuyu bünyesinde barındıran bir fikir, bir irade, bir yargı veya bir amaçtır.”

Tüm bunların toplamında Tarde’in, toplumsal olanı, ölçülebilir kuvvetler olarak gördüğü arzu ve inanç akışları üzerinden kavradığı net bir biçimde anlaşılmaktadır. Ona göre sosyoloji, toplumsal sahayı bu kuvvetlerin analizine dayandırdığında gerçek anlamını kazanabilir. Bu analizin yolu da ciddi bir nicelleştirebilme kudreti sergilemekten ve bu bağlamda istatistik bilimine başvurmaktan geçmektedir. İstatistik bilimi, arzu ve inançların toplumsal yayılımlarını, artış ve azalışlarını ölçmenin aracıdır. Nitekim Tarde (1890) için bir sosyoloğun görevi, arzuları ve inançları ölçmek ve bunları mümkün olduğu kadar yakından ele almak için en doğrudan prosedürleri kullanmaktır. Tarde (2010 [1898]), ilk sosyoloğu toplumlara onların niceliksel ve ölçülebilir tarafından bakmanın örneğini veren ilk istatistikçi olarak görmektedir.

Toplumsal Sahanın Analizinde İstatistik Biliminin Rolü

Tarde’in düşünsel hayatında en başından itibaren istatistik biliminin merkezi bir yer edindiği söylenebilir. İstatistik, Tarde’ı tanımlayan en önemli alanlardan biridir. Gerek kriminolojiyi gerekse de sosyolojiyi kavrayışı istatistik bilimine ayrılan geniş bir rolle tecessüm eder. Bu anlamda 1883’te kaleme alınan “L’archéologie et statistique” [Arkeoloji ve istatistik], “La statistique criminelle du dernier demi-siècle” [Son yarım yüzyılın suç istatistikleri], “Quelques criminalistes italiens de la nouvelle école” [Yeni ekolün bazı suç istatistikleri] metinleri erken dönem çalışmaları arasında gösterilebilir. Daha sonraki dönemdeyse 1887’deki, “La statistique criminelle pour 1885” [1885’in suç istatistikleri], 1891’deki “Note sur la statistique criminelle de 1888” [1888’in suç istatistiklerine ilişki not], 1892’deki “Bribes de statistiques américaines” [Amerikan istatistiklerinden kesitler], 1896’daki “La criminalité professionnelle” [Mesleki suç] ve son olarak 1900’daki “Notes sur quelques cartes et diagrammes de statistique judiciaire” [Adli istatistiklere ilişkin bazı harita ve diyagramlar hakkında notlar] çalışmalarından bahsedilebilir (Martin, 2017: 74).

Tarde’in istatistik biliminde dair görüşlerini doğrudan gözlemleyebileceğimiz başlıca eserlerinden biri olan “L’archéologie et Statistique”, Les lois de L’imitation’da yer almaktadır. Burada Tarde, istatistiği arkeoloji ile karşılaştırarak çözümler. Metinde arkeolojiye ilişkin önemli ayrıntılar sunulması bir yana arkeoloji, istatistiği anlamımızdaki bir aparat olarak su yüzüne çıkar. Fakat arkeoloji ile istatistiğe dair çalışmaların, “tarih nedir” sorusuna verilecek cevaplar açısından iki sacayağını oluşturulduğunun da altı çizilmelidir. Düşünür, tarihi, “taklit edilemeyen ve anlık olarak faydalı icatların, taklit edilebilen ve sonsuza kadar faydalı olan bir dizi icada verdiği destek ya da karşı çıktığı engelden” ibaret gördüğünden bu bağlam çok daha iyi anlaşılmaktadır (Tarde, 1890: 355).

En basit düzeyde arkeoloji, hepimiz için geçerli olacak şekilde bir icadın/keşfin/yeniliğin ilk kez nerede ve ne zaman ortaya çıktığını, hangi zaman diliminde nerelere yayıldığını ve nerelerde benimsendiğini ortaya koymasıyla anlamlıdır. Tarde için arkeolojinin kalkış noktası bu kaba tanımlamadır. Bu nedenle Tarde’a göre arkeologlar için tarih hem basitleşen hem de başkalaşan bir şeydir. Çünkü onların gözünde tarih, “yalnızca ortaya çıkışı ve gelişimden, rekabet ve çatışmalardan, orijinal istek ve fikirlerden ya da tek bir terim kullanmak gerekirse icatlardan ibarettir. İcatlar böylece büyük tarihi figürler ve insanlığın ilerlemesinin gerçek aktörleri haline gelir” (Tarde, 1890: 366). Arkeolojinin tıpkı istatistik gibi insan ilişkilerini soyut ve kişisel olmayan bir yerden ele aldığına, ancak

¹⁴ Bu noktada Tarde’in toplumsal sahayı ele alırken arzu ve inancın iti güçleri olarak taklit, icat ve karşıtlığa yaslandığına dikkat kesilmek gerekir. Arzu ve inanç akışlarının edimselleşmeleri bu üçü üzerinden ele alınır. Arzu ve inançların icat yoluyla açığa çıkma, taklit yoluyla yayılma ve karşıtlık aracılığıyla birbirini etkisiz hale getirme halleri söz konudur.

geçmişin derinliklerine doğru ilerledikçe bireysellikleri daha fazla gözden kaçırma riskiyle karşılaştığına değinen Tarde, istatistikçinin öznelin kendisiyle değil, onların fikir ve isteklerini ortaya koyan -satın alma, imal etme, oy verme, suç işleme, evlenme, üreme gibi- eylemleriyle ilgilendiğini vurgular (Tarde, 1890: 367). Bu anlamda, arkeolojiye nazaran bireysel olana dair gerçekleştirdiği inceleme çok daha geniştir. Fakat bu, istatistiğin toplumsal olanı kaçırdığı gibi bir mana taşımamaktadır. En nihayetinde bu eylemler doğrudan toplumsal yaşamla ilişkilidir. İstatistik bilimi zaman içerisinde belirli bir noktadan itibaren bir olgunun evrimini tanımlayan eğriyi oluşturmamızı sağladığı için istatistiksel analiz, toplumsal davranışlardaki artış ve azalış eğilimini vurgulamak ve gelecekle ilgili öngörü oluşturmak için kullanılır (Martin, 2017: 75). Martin, Tarde’da bu bağlamda istatistiğin, kendisini dinamik kılan iki dikkat çekici özelliğini yakalamaktadır ve bu iki özellik, sonrasında da değineceğimiz üzere istatistiğin “mükemmel bir sosyolojik yöntem”le çalıştığının göstergesidir. Birincisi, istatistiklerin sabit olgulardan ziyade eylemlerle ilgili bir yana sahip olmasıdır ki, bu sebeple istatistik, toplumsal dinamikleri tanımlamamıza olanak sağlar. İkincisi ise istatistiğin ayrı eşzamanlı veriler arasında karşılaştırma yapılmasını sağlayan senkronik bilgilerden ziyade, bir eylemin evrimi hakkında bilgi sağlayan diyakronik bilgileri toplamakla mükellef olmasıdır (Martin, 2017: 75-76).¹⁵

Tarde, arkeoloji ile istatistiğin benzer karakterini oldukça yalın bir yerden kurgular. Arkeoloji nasıl ki benzer ürünlerin toplanması ve sınıflandırılması faaliyeti ise istatistik de birbirine benzeyen bu tarz eylemlerin neredeyse sanatsal bir yaratıcılığa dayalı olarak sayılmasını ifade eder (Tarde, 1890: 367-368). Fakat Tarde’a göre iki bilimin yönteminin, araştırmalarının dış koşullarının farklılığından kaynaklı olarak birbirine karşıt olduğu da göz ardı edilmemelidir. Bu farklılık, taklitlerden kaynaklarına doğru yolculuk yapan arkeolojinin aynı sanatın dağınık örneklerini incelerken, onların geliştiği ilk sürecin kökeni veya tarihi hakkında varsayımda bulunmadan önce onları uzun süre değerlendirmesinde, istatistiğin ise ölçtüğü genişlemelerin kaynağını daima bilmesinde, yani nedenlerden sonuçlara, keşiflerden bunların belirli yıllara ve ülkelere göre gelişimine kadar inmesinde yatmaktadır (Tarde, 1890: 368). Bu, esasında iki disiplin arasındaki oldukça temel, metodolojik bir ayrımdır. Çünkü arkeoloji, herhangi bir bulguyu incelerken onun kaynağı hakkında net bir şey sunmadan önce uzun bir inceleme sürecine mecburdur. İstatistikte ise bulguların kaynakları her zaman için bilinmektedir. Tarde’ın örneklerini verecek olursak, istatistik bilimi birbirini izleyen kayıtlar sayesinde buharlı makinelerin icadının Fransa’da kömür ihtiyacını yavaş yavaş yaymaya ve güçlendirmeye başladığı andan itibaren Fransız kömür üretiminin tamamen düzenli bir oranda arttığını ve 1759’dan 1869’a kadar altmış iki buçuk katına çıktığını ya da pancar şekerinin keşfinden sonra, bu metanın üretiminin 1828’de yedi milyon kilogramdan otuz yıl sonra yüz elli milyon kilograma eşit derece düzenli oranda arttığını hızlıca söyleyebilecektir (Tarde, 1890: 368-369). Dolayısıyla istatistik, bizlere arkeoloji gibi kronolojik bir çerçeve sunar. Bu çerçevenin altında arzu ve inancın nüvelerinden başka bir şey yoktur. Tarde açısından bir araya geldiğinde tarihi monografileri, tarihliliği oluşturan şey bu nüvelerdir. Tarde, istatistikçilerin çalışmalarına bakarken, hesaplanan şeylerin esasen öznel unsurlar, arzular ve inançlar olduğunu ve saydıkları, sıraladıkları eylemlerin sayıca eşit olmalarına rağmen, çoğu zaman bu şeyler arasında çok farklı anlamların oluştuğuna inanır. Ona göre, “toplumsal istatistik, bir arzunun veya bir inancın taklitçi yayılımını, kapsamı dahilindeki tüm doğrudan veya dolaylı süreçlerle mümkün olduğu kadar doğru bir şekilde ölçmek” temelinde kuruludur (Tarde, 1890: 367). Burada Martin’dan hareketle iki noktanın altını çizmek gerekir. Bu, bir istatistiksel analizin toplumsal bedende kök salmış eski bir olguya mı, yoksa doğuşunu ve gelişimini takip ettiğimiz yeni bir olguya mı uygulandığının belirlenmesinin zaruriyetidir. Birincisinde, o olgu az çok sabit olan ortalama değerler etrafında giderek istikrar kazanmıştır ki, benzer toplumsal olguların frekanslarındaki bu istikrar, ilk kez fark edilmiş ve istatistikçileri toplumsal yasaları doğa yasalarıyla karşılaştırmaya sevk etmiştir. İkincisindeyse yeni bir inancın yerleşmesini ve gelişmesini anlatan eğri, yavaş ve ürkek bir başlangıçtan sonra bu yeni olgunun

¹⁵ Diyakronik bilgilere verilen bu öncelik için Martin, Tarde’ın 1892’deki “Bribes de statistiques américaines” [Amerikan istatistiklerinden kesitler], ve 1900’deki “Notes sur quelques cartes et diagrammes de statistique judiciaire” [Adli istatistiklere ilişkin bazı harita ve diyagramlar hakkında notlar] metinlerini örnek göstermektedir Birincisinde Tarde, analizini önce 1875-1890 yılları arasında Brezilya’da ve daha sonra Arjantin’de suçun gelişimine odaklarken, Uluslararası İstatistik Enstitüsü Bülteni’nde yayımlanan ikinci çalışmasında ise Paris’teki Adalet Bakanlığı’nda, adli istatistik bürosu tarafından yaklaşık üç çeyrek yüzyıl boyunca toplanan belgelerin yardımıyla hazırlanan bazı haritaları ve grafik tabloları sunmaya özen gösterir (Martin, 2017: 76).

genişlediği, önce hızla büyüdüğü, sonra karşılaştığı toplumsal koşullarda azami genişliğine ulaştığı için yavaşladığı ve böylece az çok sabit bir değerde istikrar kazandığı bir “ideal tip” izlemektedir (Martin, 2017: 80). İşte bu ikinci hareket, yeni bir inancın taklit yoluyla toplumsal yayılımına işaret eder. Başlangıçta karşıt alışkanlıklar tarafından oluşan engeller ve direnç, sonrasında hızlı bir genişleme ve daha sonrasında az çok sabit bir değerdeki istikrar... Martin’in aktarmaya çalıştığı gibi, yeni inançlar yalnızca gelişimleri kesişen, iç içe geçen, aynı zamanda birbirleriyle çatışan karmaşık bir inançlar ağı içinde yayılır ve bu yüzden istatistiksel analiz daha çok çeşitli görünümlere sahip, taklit işlemlerinin kapsamını ve yönünü ortaya çıkarmak adına karmaşık bir eğriler düğümüyle uğraşmak durumunda kalır (Martin, 2017: 82).

Okur, metnin geneli okunduğunda, Tarde’in istatistik ile arkeoloji arasında bir hiyerarşi kurup, istatistiği öne çıkarma gayretinde bulunduğu gibi bir izlenime kapılabilir; hatta düşünürün, arkeolojiden çok daha doğal bir yol izleyen ve aynı tür bilgileri sağlamasına rağmen çok daha net şeyler söyleyen “istatistik bilimini nesli tükenmiş, yok olup gitmiş toplumlara uygulayabilseydik arkeolojiye hiç ihtiyaç kalmayacağı” yönündeki söylemlerinden de hareket edilebilir. Fakat Tarde’in böylesi bir üstünlük kurup kurmadığı tartışmalıdır. Örneğin, Tarde, arkeolojinin bize gömülü toplumların faaliyetleri hakkında ayrıntılı ve kesin olarak daha az şey söylese de onların isteklerini çok daha sadık bir şekilde resmettiği için bu toplumlara ilişkin verilen bilgilerde arkeolojiyi üstün görür; ona göre bir Pompei freski, Roma İmparatorluğu yönetimindeki bir taşra kasabasının psikolojik durumunu, bir Fransız bölgesinin belli başlı yerlerinden birisinin sakinlerinin gerçek istekleri hakkında istatistik biliminin bize anlatacaklarından çok daha açık bir şekilde ortaya koyabilmektedir (Tarde, 1897: 372). Diğer taraftan ise Tarde, istatistiğe düşen önemli bir görev olduğunu söyler: “Arkeoloji gibi hem gerçek yararlılığının hem de gerçek sınırlarının bilincinde olması gerekir; nereye gittiğini ve nereye gitmesi gerektiğini bilmeli ve kendisini hedefine götüreceği yolun tehlikelerini hafife almamalıdır” (Tarde, 1890: 371). Bu, esasında önemli bir uyarıdır. Çünkü Tarde’in istatistiğin yönteminin sosyolojik yöntem olduğunu ve istatistiğin bu mevziden kopmaması gerektiğini ilan etmesini dikkate almak gerekir (Tarde, 1890: 371). Tarde, aynı şeyi arkeoloji için söylemez. Metninde bunun aksini bulmak zor olsa da sosyolojik yöntemi istatistiğe özgülediği söylenebilir. Genellikle sosyolojinin istatistiğin yöntemlerini kullanması gerektiği düşünülebilir. Ancak Tarde’in bu ilişkiyi iki taraflı olarak kavradığı açıktır. Hem sosyoloji mutlak anlamda nicelleştirilebilir olmak için istatistiğin yöntemlerini kullanmalı hem de istatistik sosyolojik yöntemle hareket etmelidir. Zira Tarde’in “toplumsal istatistik, “sosyolojik istatistikçi” gibi kavramları kullanmasının altında yatan mantık da yönetime dayalı bu karşılıklı ilişkidir. Karşılaştırmalı istatistikleri pek önemsemeyen Tarde, sosyolojik istatistikçinin iki temel görevi olduğunu ortaya koyar. Birincisi, sonuçları itibarıyla tamamen antropolojik olan istatistikleri tablolama işini doğa bilimcilere bırakmakken, ikincisi, artık bilindiği üzere inanç ve arzuların başlı başına ölçülmesine yoğunlaşmaktır; buna herhangi bir icadın altında yatan taklit gücünün belirlenmesi, taklit edilmeden kaynaklı ortaya çıkan sonuçların ortaya konulması, yani kısaca taklitlerin bilgisinin ve kontrolünün serimlenmesi olarak üçüncü bir unsur da ekleyebiliriz (Tarde, 1890: 383-384). Bu üçü ise Tarde’da şu gerçeğe bağlanır: “Eğer toplumsal olayları düzenli, sayılabilir ve ölçülebilir yanlarıyla açıklamak için gerçekten en uygun bakış açısı buysa, istatistiğin bunu kısmen ve bilinçsizce değil, bilerek ve koşulsuzca benimsemesi ve böylece arkeoloji gibi birçok başarısız tahkikat ve sıkıntıdan kurtulması gerektiği sonucuna varılır” (Tarde, 1890: 383).

Son olarak belirtmek gerekir ki, Tarde’in istatistiğe dair yaklaşımının anlaşılabilmesi için yerlerden birinin Durkheim’la girdiği polemikler olduğu düşünülebilir. İstatistik düzlemindeki münakaşaların başlangıç noktası olarak genellikle Tarde’in *Les lois de l’imitation*’da [Taklit Yasaları] taklitçi intihardan bahsetmesi düşünülse de Durkheim’in -Tarde taklitçi intihara ilişkin bireysel vakalardan söz etse bile- toplu verilerde taklidin etkisinin olmadığına dair görüşünün etkili olduğu söylenebilir. Durkheim, Fransa’daki intiharların gerçek dağılımını, bunların birkaç merkezden (özellikle büyükşehirler) dalga yayılımıyla oluşması gereken teorik bir dağılımla karşılaştırarak kavraya da bu dalgaların ve geldiği merkezlerin netleştirilmesinden ziyade herhangi bir intihar türüne sahip geniş bölgelerden bahsetmektedir. Tarde ise taklit edilen şeyin kopyalandığı yerlerde, kaynak yerlere göre daha yaygın hale geldiğini ve belirli bir anda dalgaları yakalamanın mümkün olmadığına inanmaktadır (Ehmichen

& Viedrov, 2016). Tabi burada Durkheim'in çok daha temelde taklidin intihar konusunda belirleyici bir unsur olmadığını savunduğunu da vurgulamak gerekir. Durkheim, intiharı "toplumsal problem" olarak inşa etmek istediğinden, yani bireysel veya psikolojik düzlemde arındırmaya çalıştığından Tarde'daki taklit eylemini kabul etmez; intiharı bireyler-arası bir aktarım olarak ele almaz (intihar eden insanlar arasında nadiren doğrudan ilişkiler görür). *İntihar*'da her intiharın bir önceki yılın kurbanlarından birinin başlatıcısı ya da öğreticisi olarak hayal etmenin mümkün olmadığına değinir (Durkheim, 2013). Nitekim Durkheim, taklidin arzu ve inançların yayılımı olarak öznenen veya nesneden bağımsız şekilde formsuz, virtüel bir kuvvete dayandığını iskalayarak, onu bireysel bir şeymiş gibi algılama hatasına düşer. Bu sebeple de onu bireyler-arasında aktarılan bir şey olarak düşünür. Öncesinde de belirtildiği gibi, Tarde'da taklit edilen şeyin daima arzu ve inanç kuvvetleri olduğunun altı kalınca çizilmelidir. İnsanların taklit ettikleri şey intihar değildir. Durkheim'in asıl amacının ise toplumsal olanın, bireysel olandan bağımsız, ayrı bir gerçekliğe sahip olduğu gerçeğinden hareketle, toplu veriler üzerindeki gözlemlerin bireysel olaylardan niteliksel olarak farklı olan toplumsal olguları görmemize olanak sağladığını ve bunların istatistiksel araçların yoğun bir kullanımıyla açığa çıkarılabileceğini göstermek olduğuna şüphe yoktur. Bir anlamda intiharın, ancak ve ancak toplumsal olanın kendine özgü [*sui generis*] gerçekliğinin kabul edilmesiyle idrak edilebileceği serimlenmeye çalışılır. Düşünür, gözlemediği intihar oranları arasındaki ilişkilerde bunu ortaya koymak ister. Bireysel intihar oranlarının veya onların kümülatif hale gelmesinin, intiharı toplumsal olarak açıklayacak toplu verilerle uyum sağlamadığını... Bu doğrultuda da ağırlıklı olarak intiharların farklı toplumsal gruplara, ülkelere ve dönemlere göre dağılımını gösteren tabloları kullanır; daha çok ortalamaları ve ortalamalar arasındaki farkları, coğrafi haritaları vb. dikkate alır. Tarde ise yukarıda, Martin'e de referansla belirtildiği üzere eşzamanlı veriler arasında karşılaştırma yapılmasını sağlayan betimsel, senkronik bilgilerin varlığını kabul etmekle birlikte daha çok diyakronik bilgilere, eğrilere ve eğrilerin etkileşimine odaklanır. İntihar konusuna bakılmak istendiğinde de onun yayılımını temsil eden eğrilerin etkileşiminin, karşılaştırmalarının ele alınmasını hedefler ki, bu durumun, yayılma, yani taklit denilen şeyin farklı çatışma alanlarından (adaptasyon veya karşıtlık) geçtiği dikkate alındığında istatistiği dinamik bir düzleme oturttuğu da göz ardı edilmemelidir. Bu eğriler, Tarde'da ampirik bir tanıma yol almak anlamına gelmez, aksine ilgili eylemlerin bağlı olduğu kuvvet sahalarına, ilişkilerine dair bir şeyler söyler.¹⁶

Sonuç

Bu çalışmada, sosyolojinin kurucu isimleri arasında gösterilmese dahi inşa ettiği mikrososyoloji hattı ve modernist sosyoloji bakış açısına karşı direnci aracılığıyla sosyolojinin bir disiplin olarak gelişmesine katkı sunan Gabriel Tarde'nin sosyolojiyi nicelleştirmeye yönelik aldığı konumun kaynakları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Tarde, toplumsal sahanın ölçüme tabi tutulması yoluyla analiz edilebileceğine inanmaktadır. Fakat bu durum, toplumsal sahanın ampirik bir alana dönüştürülmesi anlamında olmadığı gibi doğa bilimlerinin yöntemlerinin sosyal bilimlere, daha özeldir sosyolojiye taşınması da değildir. Tarde'nin amacı, doğrudan toplumsal sahanın kuvvet ilişkileri haritalarını, dinamiklerini ortaya koymaktır. Onun açısından toplumsal saha, arzu ve inanç kuvvet akışlarından meydana gelmektedir ve bu kuvvetler heterojen, formsuz, virtüel, niceliksel kuvvetlerdir. Sosyolojiye düşen görev de bu kuvvetlerin açığa çıkarılması vasıtasıyla toplumsal olanı kavramaktır. Nicelik farkları olarak arzu ve inanç kuvvetlerinin anlaşılabilmesini sağlamak için sosyoloğa düşen rol ve sorumluluk, aynı zamanda iyi bir "toplumsal istatistikçi" olabilmektir. Çünkü istatistik, arzu ve inanç kuvvetlerinin kopma ve kesilmelerini, yayılımlarını, bileşimlerini vb. ifade etmenin özel bir yoludur. Bu yüzden de bu kuvvetlere ilişkin eğilimleri görebileceğimiz dinamik bir araçtır. Bu araç, Tarde'da yalnızca sayılamayacak derecedeki kalabalıkların eğilimlerini, davranışlarını, eylemlerini vb. ortaya koymakla tanımlanmaz. Kaldı ki, düşünür, büyük kalabalıklara doğru yol alındığında niceliksel olanın kaybedilme riskinin arttığını savunur. Bu nedenle istatistik, ancak "bireyin içindeki toplumlara" yöneldiğinde kudretini artırabilir. Bu, istatistiğin içe dönük bir psikolojiye veya inter-psikolojiye taşınması değildir.

¹⁶ Örneğin, Tarde (1886) *La criminalité comparée*'de [Karşılaştırmalı Suç] o dönemde bazı yazarlar tarafından paylaşılan intihar ve cinayetin ters yönde gelişmesi 'yasasını', ilgili iki eğriyi karşılaştırarak reddetmiştir.

Aksine toplumsal niceliklerin çok daha incelikli bir şekilde hedeflenmesidir. Bunu gerçekleştirebilmesi içinse istatistiğin kendisini senkronik ve betimsel karşılaştırmalara indirgemen, diyakronik eğrilere ve bunların ilişkilerine odaklaması gerekir. Zira toplumsal sahadaki arzu ve inanç akışlarına dayalı kuvvet ilişkilerinin açığa çıkarılması ancak bu yolla mümkündür.

Beyan ve Açıklamalar

1. Araştırmacının katkı oranı beyanı / Contribution rate statement of researchers: Birinci yazar/First author % 100.
2. Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Araştırma ampirik olgulara dayanmamaktadır ve bu sebeple etik kurul iznine ihtiyaç duymamaktadır.

Kaynakça

- Bal, S. (2024). Bir iletişim stratejisi olarak kampanya uygulamalarında “cinsiyetlendirilmiş” toplumsal rollerin inşası. *TOJDAC*, 14 (1), 242-261.
- Didier, E. (2010). Gabriel Tarde and statistical movement. M. Candea (Ed.), *The social after Gabriel Tarde* içinde (ss. 163-177). Londra: Routledge.
- Delbœuf, J. (1878). La loi psychophysique et le nouve livre de Fechner. *Revue Philosophique de la France et de l'Étranger*, 5(34), 127-157.
- Deleuze, G. (1990). *Diyaloglar*. (A. Akay, Çev.). İstanbul: Bağlam Yayıncılık
- Deleuze, G. (2010). *Nietzsche ve felsefe*. (F. Taylan, Çev.). İstanbul: Norgunk Yayıncılık.
- Deleuze, G., & Guattari, F. (2012). *Anti-ödipus: kapitalizm ve şizofreni 1*. (F. Ege, H. Erdoğan, & M. Yiğitalp, Çev.). Ankara: Bilim ve Soosyalizm Yayınları.
- Deleuze, G. (2023). *İktidar: Foucault üzerine dersler*. (S. Özer, & M. Çelik, Çev.). İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Durkheim, E. (2013). *İntihar*. (Z. İlkelen, Çev.). İstanbul: Pozitif Yayıncılık.
- Øhmichen, H. & Viedrov, O. (2016). L'usage comparé des statistiques par Gabriel Tarde et Emile Durkheim. *Statistique et société*, 4 (3), 65-82.
- Katz, E. (2018). Rediscovering Gabriel Tarde. R. Leroux (Ed.), *The anthem companion Gabriel Tarde* içinde (ss. 49-61). New York: Anthem Press.
- Martin, T. (2017). Statistique et dynamique de l'imitation chez Gabriel Tarde. *Cahiers de Philosophie de L'Université de Caen*, 54 (1), 73-86.
- Tarde, G. (1880). La croyance et désir: la possibilité de leur mesure. *Revue philosophique*, 10, 150-180.
- Tarde, G. (1886). *La criminalité comaprée*. Paris: Alcan.
- Tarde, G. (1890). *Les loi de l'imitation: étude sociologique*. Paris: Alcan.
- Tarde, G. (1893). *La logique sociale*. Paris: Alcan.
- Tarde, G. (1895). *Essais et mélanges sociologiques*. Paris: Maloine.
- Tarde, G. (1897). *L'opposition universelle; essia d'une théorie des contraires*. Paris: Alcan.
- Tarde, G. (2004). *Monadoloji ve sosyoloji* (Ö. Doğan, Çev.). Ankara: Öteki Yayıncılık.
- Tarde, G. (2010 [1898]). Sociology. T. N. Clark (Ed.), *Gabriel Tarde on communication and social influence* içinde (ss. 73-106). Chicago: The University of Chicago Press.

Tarde, G. (2019). *Toplumsal yasalar* (E. Sünter, Çev.). İstanbul: Norgunk Yayıncılık.

Tonkonoff, S. (2017). *From Tarde to Deleuze & Foucault*. Londra: Palgrave Macmillan.

Extended Abstract

Although Gabriel Tarde is generally recognized in the social sciences literature as a result of his theoretical and methodological debates with Durkheim, he is a thinker who made significant contributions to the independent identity of sociology towards the end of the 19th century. Since these debates resulted in Durkheim's institutional victory, it would not be wrong to say that Tarde was pushed out of mainstream sociology. However, it can be said that this picture has changed as of the beginning of the 21st century. As of the beginning of the 21st century, the crisis in normative sociology opened the door to a return to Tarde. Thus, Tarde started to be analyzed in depth again in the field of sociology. Among these analyses, the quantitative conception of sociology and the position of statistics within sociology occupy an important place.

Tarde sees the social field as consisting of flows of force of desire and belief. These flows are the constitutive, inorganic, virtual forces of the social field. For Tarde, the social field is considered in terms of their infinitesimal differentiations, diffusions, distributions and combinations. Therefore, the social field is subjected to a "genealogical" analysis in the sense of revealing the relations of forces. The social is analyzed through a genealogical analysis as the revelation of the forces of desire and belief, dynamisms and the forces underlying them.

For Tarde, the forces of desire and belief are real quantities that are socially measurable. Because they are quantitative forces, they are distinguished from sensations, which are qualitative impressions that cannot be repeated. Desire and belief are flows that remain measurable despite entering into the composition of any sensation. But even though Tarde presents this as a separation, this is not a separation of sensation and force. For the main axis is to reveal that what appears quantitatively in sensation is not sensation itself, but desire and belief, without which no sensation is possible. In this way, we are trying to say that all sensations are based on flows of desire and belief, and that desire and belief constitute the raw material of sensation.

These forces are quantitative because they involve opposites. Tarde claims that no real opposition can be encountered outside of quantitative realities, which he sees as the possibility of an infinite series of similarities and infinitesimal repetitions. Indeed, opposition does not refer to the states of a single entity or group of entities, but to the tension between opposite forces and tendencies that trigger invention. Opposition is the dimidiation or bifurcation of counter-similar flows. Opposition is not characterized by the maximum difference between two entities, but by a special kind of repetition. Therefore, oppositions multiply with repetitions.

As for the science of statistics, statistics is a means of measuring the social diffusion, increase and decrease of desires and beliefs. Tarde presents his views on statistics by comparing it with the science of archaeology. Tarde points out that archaeology, like statistics, deals with human relations from an abstract and impersonal point of view, but as it moves deeper into the past, it runs the risk of losing sight of individuality. In this sense, statistics is much broader in its examination of the individual than archaeology. Just as archaeology is the activity of collecting and classifying similar products, statistics is the counting of such similar actions. According to Tarde, archaeology, when examining a finding, is obliged to go through a long process of investigation before it can offer anything clear about its origin. In statistics, on the other hand, the sources of findings are always known. Therefore, statistics provides us with a much more precise chronological framework. Underneath this framework are traces of desire and belief. According to Tarde, what statistics tries to reveal are the tendencies of desire and belief. In this sense, it is indispensable for the discipline of sociology, which seeks to reveal the desires and beliefs of the social field. Likewise, statistics is indispensable for sociology.

Finally, it should be noted that Tarde was not a sociologist who emphasized comparative statistics. Although Tarde acknowledges the existence of descriptive, synchronic information that enables

---

comparisons to be made between simultaneous data, he focuses more on diachronic information, curves and the interaction of curves. The interaction of these curves is undoubtedly related to tendencies of desire and belief. For this reason, Tarde does not see the forces of desire and belief as sociological phenomena that need to be empirically defined. At the same time, statistics for him is always in motion, always dynamic.